

Наталія ГЛУШАНИЦЯ,

orcid.org/0000-0002-8511-0844

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов та прикладної лінгвістики
Національного авіаційного університету
(Київ, Україна) nat4848@ukr.net*

Тетяна ТАРНАВСЬКА,

orcid.org/0000-0002-7397-6181

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) tarnavskaya@ukr.net*

ІНШОМОВНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ АВІАДИСПЕТЧЕРІВ У КОНТЕКСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Моніторинг результатів наукових досліджень означеної тематики та реальних ситуацій іношомовної підготовки майбутніх авіадиспетчерів дає змогу виявити низку суперечностей: на рівні суспільного замовлення – між потребою суспільства у фахівцях із високим рівнем сформованості вміння ефективно здійснювати англomовний радіообмін у нестандартних ситуаціях та їх реальним рівнем; між суспільною потребою у висококваліфікованих фахівцях із високим рівнем сформованості іношомовної комунікативної компетентності та обмеженими можливостями організації неперервного процесу їх професійної підготовки; на рівні організації процесу іношомовної підготовки – між компонентами дидактичної системи в авіаційному закладі вищої освіти та в процесі здійснення неперервної підготовки (підтримання/відновлення кваліфікації та перепідготовка). Авторами обґрунтовано теоретичні засади формування та розвитку іношомовної комунікативної компетенції авіадиспетчерів як складової частини системи неперервної професійної освіти. Обґрунтовано теоретичні засади формування та розвитку іношомовної комунікативної компетенції авіадиспетчерів як складової частини системи неперервної професійної освіти. Здійснено аналіз теоретико-методологічних засад досліджуваного процесу в педагогічній теорії та практиці. Уточнено методичні основи іношомовної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації як невід'ємного компонента професійної освіти. Визначено зміст іношомовної підготовки для авіадиспетчерів. Концептуальні засади дослідження обґрунтовуються на методологічному, теоретичному та науково-методичному рівнях наукового пошуку. Неперервний процес іношомовної підготовки здійснюється на основі системного, культурологічного, компетентнісного та комунікативного підходів. Методологічну основу дослідження становлять основні положення теорії пізнання, теорії особистості в освітньо-виховному процесі, концепції системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів, теорія розвивального навчання, фундаментальні положення професійної педагогіки, концепції гуманітаризації, гуманізації й професійного спрямування навчально-виховного процесу у вищому авіаційному закладі освіти.

Ключові слова: *неперервна освіта; іношомовна комунікативна компетентність; авіадиспетчер; підвищення кваліфікації.*

Nataliia GLUSHANYTSA,

orcid.org/0000-0002-8511-0844

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages and Applied Linguistics
National Aviation University
(Kyiv, Ukraine) nat4848@ukr.net*

Tetyana TARNAVSKA,

orcid.org/0000-0002-7397-6181

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages for Mathematical Faculties
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) tarnavskaya@ukr.net*

FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF AIR TRAFFIC CONTROLLERS IN THE CONTEXT OF CONTINUING PROFESSIONAL EDUCATION

The starting point of the concept of continuing education is the development of personality at all stages of life. Various forms of continuing education (distance education for adults, non-formal education, postgraduate education) make it possible to meet the needs of the individual to systematically improve their own educational and professional level. The concepts of continuing education are the basis of any pedagogical system in the world as the quality of life of an individual depends on his ability to adjust the level of the knowledge in accordance with the requirements of the modern labour market. Any knowledge needs constant updating, so the specialist must be retrained 7–10 times in a lifetime. Thus, the purpose of lifelong learning is to direct a person to acquire new knowledge, to form and develop the ability to use it, create new knowledge, critically comprehend it and find non-standard ways to solve the problems.

The authors substantiate the formation and development of foreign language communicative competence (FLCC) of air traffic controllers as a component of the system of continuing professional education. Theoretical bases of the formation and development of FLCC of air traffic controllers as a component of continuous professional education system are substantiated. The analysis of theoretical and methodological bases of the researched process in pedagogical theory and practice is carried out. The methodological bases of foreign language training, retraining and advanced training as an integral component of vocational education have been clarified. The content of foreign language training for air traffic controllers is determined. The conceptual foundations of the research are substantiated at the methodological, theoretical and scientific-methodological levels. The continuous process of foreign language training is carried out on the basis of systematic, culturological, competence and communicative approaches.

Key words: *continuing education; foreign language communicative competence; air traffic controller; advanced training.*

Постановка проблеми. Зростає кількість вітчизняних та зарубіжних наукових досліджень, які акцентують увагу на проблемі іншомовної підготовки, а саме формування та удосконалення іншомовної комунікативної компетенції майбутніх авіадиспетчерів. Аналіз наукової літератури засвідчив, що предметом наукового дослідження є лише окремі аспекти означеної тематики: формування іншомовних комунікативних умінь та тестування з метою визначення рівня їх сформованості. Моніторинг результатів наукових досліджень означеної тематики та реальних ситуацій іншомовної підготовки майбутніх авіадиспетчерів дає змогу виявити низку суперечностей:

- на рівні суспільного замовлення – між потребою суспільства у фахівцях із високим рівнем сформованості умінь ефективно здійснювати англомовний радіообмін у нестандартних ситуаціях та їх реальним рівнем;

- між суспільною потребою у висококваліфікованих фахівцях із високим рівнем сформованості іншомовної комунікативної компетентності та обмеженими можливостями організації неперервного процесу їх професійної підготовки;

- на рівні організації процесу іншомовної підготовки – між компонентами дидактичної системи (цілі, зміст, методи, структура, форми організації навчального процесу) в авіаційному закладі вищої освіти та в процесі здійснення неперервної підготовки (підтримання/відновлення кваліфікації та перепідготовка).

Отже, необхідність подолання зазначених суперечностей та нагальна потреба підвищення якості іншомовної підготовки майбутніх авіадиспетчерів визначили вибір основних векторів нашого дослідження – проблема організації іншомовної підготовки як складової частини системи неперервної професійної освіти, визначення та оновлення змісту іншомовної підготовки для авіадиспетчерів. Недостатня теоретична та методична розробленість проблеми іншомовної підготовки авіадиспетчерів як складника системи неперервної професійної освіти підтверджує актуальність теми нашого дослідження.

Аналіз досліджень. Визначаючи особливості поетапного формування професійно орієнтованої комунікації майбутніх фахівців, О. Мороз розглядає систему неперервної освіти як підґрунтя реалізації різнорівневого навчання студентів іншомовної професійно орієнтованої комунікації (Мороз, 2019).

Н. Ничкало розглядає неперервну освіту в різних контекстах: як філософсько-педагогічну концепцію, безперервне цілеспрямоване оволодіння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь, принцип організації освіти на різних ступенях системи освіти на загальнодержавному та регіональному рівнях, принцип реалізації державної політики у сфері освіти, сучасну світову тенденцію в галузі освіти та парадигму науково-педагогічного мислення (Ничкало, 2002; Маланюк, 2020).

А. Пальоний виокремлює методи та способи реалізації дистанційної освіти авіадиспетчерів,

посилаючись на основні рекомендації Єврокон-тролю з організації і технічного забезпечення дистанційного навчання, та висвітлює педагогічні аспекти і практичний досвід інтерактивної онлайн-підготовки фахівців з обслуговування повітряного руху (Пальоний, 2017).

Теоретико-методологічні основи методичної системи підвищення кваліфікації диспетчерів управління повітряним рухом із погляду розвитку їх професійної (іншомовної) комунікативної компетентності є предметом наукового дослідження вітчизняних вчених (Кміта, 2017).

Мета статті – обґрунтувати теоретичні засади формування та розвитку іншомовної комунікативної компетенції авіадиспетчерів як складника системи неперервної професійної освіти.

Досягнення означеної мети передбачає виконання низки завдань:

- здійснити аналіз теоретико-методологічних засад досліджуваного процесу в педагогічній теорії та практиці;

- уточнити методичні основи іншомовної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації як невід’ємного компонента професійної освіти;

- визначити зміст іншомовної підготовки для авіадиспетчерів;

- визначити термінологічний апарат дослідження.

Основні положення концепції зосереджені в гіпотезі, яка ґрунтується на тому, що процес формування іншомовної комунікативної компетенції авіадиспетчера буде ефективним, якщо розглядати іншомовну компоненту як невід’ємну складову частину неперервної професійної освіти. Об’єкт дослідження – іншомовна підготовка майбутніх авіадиспетчерів. Предмет дослідження – теоретико-методологічні засади формування й розвитку іншомовної комунікативної компетенції авіадиспетчерів як невід’ємної компоненти системи неперервної професійної освіти.

Концепцію формування й розвитку іншомовної комунікативної компетенції фахівців авіаційної галузі в системі неперервної професійної освіти визначають теоретико-методичні засади, які регулюють неперервний та системний процес здійснення іншомовної підготовки. Концептуальні засади дослідження потребують обґрунтування на методологічному, теоретичному та науково-методичному рівнях наукового пошуку.

Методологічний концепт відображає взаємозв’язок і взаємодію різних підходів загальнонаукової і конкретно-наукової методології, на

основі яких здійснюється неперервний процес іншомовної підготовки:

- системний підхід розглядає процес іншомовної підготовки як цілісну, динамічну систему;

- культурологічний підхід сприяє створенню оптимальних умов для засвоєння майбутніми фахівцями авіаційної галузі загальнолюдської та національної культури;

- компетентнісний підхід використовується як принцип реорганізації змісту і процесу навчання та забезпечує формування ключових компетентностей;

- комунікативний підхід як методологічна основа освіти сприяє індивідуалізації цілей, змісту, методів та засобів навчання та забезпеченню мовленнєвої спрямованості навчального процесу.

Теоретичний концепт окреслює систему концепцій, вихідних категорій, основних понять, дефініцій, без яких неможливе розуміння сутності досліджуваного процесу.

Науково-методичний концепт передбачає розробку та апробацію комплексного науково-методичного забезпечення з означеної проблематики для фахівців авіаційної галузі в технічному університеті, розробленого на основі авторської концепції, що уможливорює підвищення результативності їх іншомовної підготовки.

Методологічну основу дослідження становлять основні положення теорії пізнання, теорії особистості в освітньо-виховному процесі, концепції системного, діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів, теорія розвивального навчання, фундаментальні положення професійної педагогіки, концепції гуманітаризації, гуманізації й професійного спрямування навчально-виховного процесу у вищому авіаційному закладі освіти.

У процесі наукового пошуку було використано такі методи:

- теоретичні: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової та навчально-методичної літератури з теми дослідження з метою визначення ступеню її наукової розробки та методологічних засад проблеми, що досліджується;

- емпіричні: спостереження (пряме та опосередковане), діагностичні (бесіда, анкетування, опитування, тестування, аналізу) для узагальнення аналітичного матеріалу щодо сформованості готовності майбутніх авіадиспетчерів здійснювати іншомовне професійне спілкування.

Виклад основного матеріалу. Вихідним положенням поняття неперервної освіти є розвиток особистості на всіх етапах її життєдіяльності. Різ-

номанітні форми неперервної освіти (дистанційна освіта для дорослих, неформальна освіта, після-університетська освіта) уможливають задоволення потреби особистості системно підвищувати власний освітній та професійний рівень. Концепції неперервної освіти посідають чільне місце у всіх педагогічних системах світу, оскільки якість життя особистості залежить від її вміння коригувати рівень своїх знань відповідно до вимог сучасного ринку праці. Наприклад, пріоритетним завданням системи неперервної освіти в США та Канаді є розвиток навичок критичного мислення. Людина, яка володіє навичками різних видів мислення, становить найвищу цінність для держави. Знання потребують постійного оновлення, тому фахівець має проходити перекваліфікацію 7–10 разів упродовж життя. Отже, мета неперервного навчання – спрямовувати людину на здобуття нових знань, формувати та розвивати уміння користуватися здобутими знаннями, створювати нові знання, критично осмислювати їх та знаходити нестандартні способи вирішення проблем.

Сучасний стан розвитку аеронавігаційної системи України висуває нові вимоги до авіадиспетчера, його професіоналізму, рівня сформованості іншомовної комунікативної компетентності. Здатність авіадиспетчера ефективно здійснювати спілкування у форматі «білінгва» (перехід від стандартної фразеології радіообміну на звичайну англійську мову), творчо мислити, швидко та адекватно діяти в нестандартних ситуаціях забезпечує безпеку польотів у цивільній авіації. На нашу думку, процес формування іншомовної комунікативної компетентності в майбутніх авіадиспетчерів має бути неперервним та системним, оскільки потреби ринку знань постійно змінюються у зв'язку зі стрімким розвитком системи аеронавігації.

Отже, ми розглядаємо проблему формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх авіадиспетчерів у контексті неперервної освіти, оскільки їхня професійна підготовка здійснюється впродовж всієї професійної діяльності.

Безперервна професійна підготовка авіадиспетчерів включає підтримання/відновлення кваліфікації та перепідготовку. Метою етапу підтримання/відновлення кваліфікації авіадиспетчерів є відновлення, поглиблення та підтримання здобутих знань, умінь та навичок та отримання нових знань, необхідних для успішного виконання завдань професійної діяльності.

Метою підвищення кваліфікації авіадиспетчерів є формування додаткових знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного виконання

професійних функцій, які передбачають підвищені кваліфікаційні вимоги. Свідоцтво, отримане після закінчення курсу, дійсне 5 років.

Таким чином, надійність роботи авіадиспетчера забезпечується системою підтримання його професійного рівня, яка включає:

- підтримання теоретичної підготовки (проходження курсів підвищення професійного рівня кожні 5 років; складання комплексного тесту кожні 2 роки);
- підтримання практичних навичок (кожні 6 місяців відпрацювання диспетчером на тренажері дій у нестандартних ситуаціях та складання іспиту; перевірка авіадиспетчером-інструктором виконання щоденних професійних завдань диспетчером на його робочому місці кожні 6 місяців);
- підтримання рівня англійської мови (іспит з англійської мови на отримання сертифікату міжнародного зразка кожні 3 роки).

Іншомовна підготовка здійснюється відповідно до вимог нормативно-правових документів, які регламентують професійну підготовку та сертифікацію авіаційного персоналу, а також вимог ІКАО та Євроконтролю щодо мовної підготовки. Іншомовна підготовка організовується та здійснюється за такими напрямками: підтримання/відновлення або підвищення рівня володіння англійською мовою, яка використовується для радіотелефонного зв'язку; підготовка до проходження офіційного оцінювання (тестування) за рейтинговою шкалою ІКАО. Обсяг, види та тривалість іншомовної підготовки за цими напрямками визначаються відповідними програмами. Періодичність іншомовної підготовки за програмами встановлюється з огляду на виробничі потреби підрозділів підприємства. Програми курсів іншомовної підготовки затверджуються директором Украероруху. Підтримання/відновлення або підвищення рівня володіння англійською мовою, яка використовується для радіотелефонного зв'язку, а також підготовка персоналу обслуговування повітряного руху (ОПР або ATS, air traffic service) до проходження офіційного оцінювання (тестування) за рейтинговою шкалою ІКАО організовується та здійснюється:

- на базі Навчально-сертифікаційного центру (НСЦ) Украероруху з відривом від виробництва відповідно до програм підготовки та річного Плану-графіку професійної підготовки персоналу служби організації повітряного руху (ОрПР) Украероруху;
- на базі тренажерного центру регіонального структурного підрозділу (ТЦ РСЦ) відповідно до плану підготовки в РСЦ.

Іншомовна підготовка може здійснюватися в англomовних країнах на підставі окремих контрактів (Положення, 2016).

Висновки. Обґрунтовано теоретичні засади формування та розвитку іншомовної комунікативної компетенції авіадиспетчерів як складника системи неперервної професійної освіти. Здійснено

аналіз теоретико-методологічних засад досліджуваного процесу в педагогічній теорії та практиці. Уточнено методичні основи іншомовної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації як невід'ємного компонента професійної освіти. Визначено зміст іншомовної підготовки для авіадиспетчерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кміта Є. В. Теоретико-методологічні основи методичної системи підвищення кваліфікації диспетчерів управління повітряним рухом, як складова розвитку їх професійної (іншомовної) комунікативної компетентності. *Наукові записки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні науки.* 2017. Вип. СХХХVI (136). С. 119–128.
2. Маланюк Н. М. Неперервна професійна освіти: характеристика та виклики сучасності. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2020. Вип. 190. С. 109–113.
3. Мороз О. Л. Особливості формування професійно-орієнтованої комунікації майбутніх фахівців морського флоту в умовах неперервної освіти. *Молодий вчений.* 2019. № 7.2 (71.2). С. 118–121.
4. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта – тенденція світова. *Розвиток педагогічної та психологічної наук в Україні 1992–2002* : збірник наук. пр. до 10-річчя АПН України / АПН України. Ч. 2. Харків : ОВС, 2002.
5. Пальоний А. Досвід євроконтролю з впровадження дистанційного навчання авіадиспетчерів. *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки.* 2017. Випуск 1. С. 270–277.
6. Положення про професійну підготовку персоналу організації повітряного руху в Державному підприємстві обслуговування повітряного руху України. 2016 р. 2.1.4.1.4.

REFERENCES

1. Kmita Ye. V. Teoretyko-metodolohichni osnovy metodychnoi systemy pidvyshchennia kvalifikatsii dyspetcheriv upravlinnia povitrianyim rukhom, yak skladova rozvytku yikh profesiinoi (inshomovnoi) komunikatyvnoi kompetentnosti. [Theoretical and methodological bases of the methodical system of advanced training of air traffic controllers as a component of the development of their professional (foreign language) communicative competence.] *Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii: Pedahohichni nauky: [zb. nauk. st.].* 2017. Vyp. SXKhKhVI (136). S. 119–128. [in Ukrainian]
2. Malaniuk N. M. (2020). Neperervna profesiina osvity: kharakterystyka ta vyklyky suchasnosti. [Continuing professional education: characteristics and challenges of today.] *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky, (190),* 109–113. [in Ukrainian]
3. Moroz O. L. Osoblyvosti formuvannia profesiino-oriientovanoi komunikatsii maibutnikh fakhivtsiv morskoho flotu v umovakh neperervnoi osvity. *Molodyi vchenyi.* 2019. № 7.2 (71.2). S. 118–121. [in Ukrainian]
4. Nychkalo N. H. Neperervna profesiina osvita – tendentsiia svitova. Continuing professional education is a global trend. *Rozvytok pedahohichnoi ta psykholohichnoi nauk v Ukraini 1992–2002: zb. nauk. pr. do 10-richchia APN Ukrainy / APN Ukrainy. Ch. 2. Kh. : OVS, 2002.* [in Ukrainian]
5. Palonyi A. Dosvid yevrokontroliu z vprovadzhenia dystantsiinoho navchannia aviadyspetcheriv. [Experience of European control in the implementation of distance learning of air traffic controllers.] *Naukovyi visnyk Lotnoi akademii. Serii: Pedahohichni nauky.* 2017. Vypusk 1. S. 270–277 [in Ukrainian]
6. Polozhennia pro profesiinu pidhotovku personalu orhanizatsii povitrianoho rukhu v Derzhavnomu pidpriumstvi obsluhovuvannia povitrianoho rukhu Ukrainy. 2016 r. 2.1.4.1.4. [in Ukrainian]